

усвідомленого порушення функціонально-семантичних закономірностей використання мовних форм [6, 170].

Отже, мовна гра порушує всі мовні шаблони. У художньому тексті вона стимулює динаміку образів, виявляє прихований підтекст, важливий для усвідомлення художнього смислу. Додаткові оказіональні значення сприяють мовній виразності й породжують комічний ефект. Мовну гру слід розглядати як специфічний авторський стильопису з індивідуальними рисами семантичного відтінку та жанровими ознаками. Особливо яскравого інеповторного ефекту мовна гра може досягати за допомогою використання різноманітних образних і стилістичних засобів у контексті дитячої казки. Для мовної гри характерне варіювання й використання індивідуальних авторських засобів на різних рівнях функціонування тексту.

Література

1. Боголюбова В.П. Комический детский роман в современной немецкой литературе / В.П. Боголюбова // Преподаватель XXI век. – 2016. – № 1. – С. 424–430.
2. Гунякина О.Н. Способы выражения комического через фразеологизмы немецкого языка : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.04 – германские языки / Гунякина Ольга Николаевна. – М., 2005. – 16 с.
3. Кязимов Г. Теория комического (проблемы языковых средств и приемов) [Электронный ресурс] / Газанфар Кязимов. – Режим доступа: www.uludil.gen.az.
4. Нухов С.Ж. Языковая игра в словообразовании: автореф. дисс. ... докт. филол. наук : спец. 10.02.04 – германские языки / Нухов Салават Жавдатович. – М., 1997. – 39 с.
5. Усолкина А.В. Языковая игра как текстообразующий фактор (на материале литературных сказок Л. Кэрролла и их переводов): автореф. дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.20 – сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание / Усолкина Алла Викторовна. – Екатеринбург, 2002 – 20 с.
6. Цикушева И.В. Феномен языковой игры как объект лингвистического исследования / И.В. Цикушева // Известия Российского государственного педагогического университета им. А.И. Герцена. – 2009. – С. 169–171.
7. Ulrich W. Inkongruenz und Ambiguität im Sprachspiel / Ulrich W. // Aspekte der Sprachbeschreibung : Akten des 29. Linguistischen Kolloquiums, Aarhus 1994. – Tübingen, 1995. – S. 257–260.

Назаренко Н.І.,

кандидат філологічних наук,

Маріупольський державний університет

ГУМОР І САТИРА В РОМАНАХ М. СПАРК ТА О. ЧОРНОГУЗА

Кожне літературне явище, письменник, твір, задіяні в національному літературному процесі тією мірою, якою вони пов'язані з іншими явищами національної літератури. Мета порівняльного літературознавства полягає у вивченні літературних явищ (твору чи літературної спадщини письменника, жанру і стилю) через вихід за межі національної літератури. Синтезуючи матеріали окремих національних літератур, літературна компаративістика прагне пізнати закономірності світового літературного процесу. Порівняльне літературознавство з'ясовує національні прикмети літературних творів, зіставляє будь-які явища різноманітних літератур, вивчає відмінності та подібності художніх елементів у творах та висвітлює взаємини літератури з іншими мистецтвами.

У працях Л. Грицик, Д. Дюришина, В. Жирмунського, М. Ільницького, Д. Наливайка означені методологічні принципи та термінологічні проблеми порівняльного літературознавства, створюються різні наукові концепції, визначаються основні вектори порівняльних студій. Одним із концептуальних положень порівняльного літературознавства є системне вивчення зв'язків і взаємовпливів

національних літератур в їх багатоманітних виявах. Л. Грицик, осмислюючи сучасний історико-літературний процес і проблеми порівняльного літературознавства, доходить висновку, що «перспектива залишається за типологічними й імагологічними студіями як складовими діалогу культур» [1, 35]. Дослідниця вважає, що сучасна компаративістика, озброєна науковими досягненнями герменевтики, феноменології та інших галузей, «простежує на різних рівнях як глобальні закономірності в розвитку літератури, так і літературні феномени, властиві окремим культурним регіонам» [1, 35].

Метою даного дослідження є вивчення відмінностей та подібностей сатиричних прийомів у творчості англійської письменниці М.С. Спарк (1918 – 2006) та українського митця О.Ф. Черногуза (народ. в 1936 р.).

Мюріел Спарк прийшла в літературу вже сформованим і зрілим автором зі своїм колом тем та ідей. Але ця постійна ідейно-тематична єдність (завдяки дуже своєрідній художній манері романістки, що включає фарс, гротеск, сатирико-іронічні прийоми) подається нею в різних ракурсах і набуває несподівано нового і актуального звучання. Г. Анджапарідзе, В. Івашова, І. Києнко виділяють романи «Балада про Пекхем Рай» («The Ballad of Peckham Rye», 1960), «Міс Джін Броді в розквіті» («The Prime of Miss Jean Brodie», 1961), «Абатиса Крусська» («The Abbess of Crewe», 1974), «Виселення» («The Takeover», 1976) як цикл сатиричних творів.

Письменницю завжди цікавив світ багатіїв як об'єкт художнього дослідження [4, 548]. Багаті приваблювали її в плані більшої свободи у виборі своєї долі, яку часто перетворювали на добровільний кошмар. Спарк цікавить проблема руйнівних властивостей грошей, як лікаря – картина розвитку гострої та невиліковної хвороби. Звичайно ж, свобода багатих, навіть якщо це свобода саморуйнації, виявиться примарною. Вони так само припнуті до обставин, як і всі інші. Спарк зображує цю залежність в романі «Виселення». А в «Баладі про Пекхем Рай» вона викриває початкову стадію процесу накопичення, прагнення головного героя Дугала Дугласа будь-якими засобами вирватися за межі середнього класу або принаймні зійти хоча б на щабель угору. У «Міс Джін Броді в розквіті» Спарк змальовує виховання честолюбства та снобізму, жаги влади. В «Абатисі Крусській» художньо проаналізовані методи й засоби, за допомогою яких амбітні герої досягають високого становища в суспільстві, влади і грошей.

Олег Федорович Черногуз заявив про себе як автор сатиричних романів в українській літературі. Творчий здобуток митця – романи: «Аристократ» із Вапнярки (написаний 1973, опублікований 1979 р.), «Претенденти на папаху» (1983), «Вавилон на Гудзоні» (1985), «Я хочу до моря» (1974, знятий з друку, опублікований 1989 р.), «Дари пігмеїв» (2005), «Примхи долі» (2006), «Золотий скарабей» (2007), «Ремезове болото» (2007), «Гроші з неба» (2009), «Твори» (в 2 т., 1986), «Твори» (в 7 т., 2006), «Воскреслий із мертвих» (2009), «Діти колонії» (2011), «Самогубець за покликанням» (2012), книга комедій «Притулок для блазнів» (2013) – вважають найповнішою після-гоголівською сатиричною енциклопедією в радянській і сучасній Україні [5, 10]. В романі «Аристократ» із Вапнярки письменник вивів цілу галерею гротескно яскравих сатиричних типів, що уособлювали витвори безлико-тоталітарної радянської системи. Зі сторінок роману «Претенденти на папаху» перед читачами постають вже знайомі персонажі – співробітники псевдонаукового закладу «Фіндіпош». Автор загострює увагу на актуальних проблемах нашого повсякденного життя, за допомогою сатири висміює п'янство і лінощі, жагу наживи і пристосовництво, безпринципне прагнення до влади та до «еліти» – спрямовує викривальний пафос проти тих негативних явищ, які заважають нашому рухові вперед. Окрім вказаних спільних тем та сатиричних прийомів, зазначаємо ще одну типологічну подібність в романах М. Спарк та О. Черногуза – наявність образу сучасного крутія, як, наприклад, Дугал Дуглас у «Баладі про Пекхем Рай» та Євграф Сідалковський в романі «Аристократ» із Вапнярки. Детальніший компаративний аналіз типологічних спільностей в зазначених романах на тематичному, сюжетно-композиційному та образному рівнях буде предметом нашої подальшої праці.

Література

1. Грицик Л.В. Українська компаративістика: концептуальні проєкції / Людмила Грицик. – Донецьк : Юго - Восток, 2010. – 299 с.

2. Ивашева В. В. Литература Великобритании XX века / Валентина Ивашева. – М. : Высшая школа, 1984. – 488 с.
3. Кононенко П. А чи з неба гроші?! – Інтернет-ресурс / П. Кононенко. – Режим доступу: <http://archive.ndiuv.org.ua/fulltext.html?id=2144>.
4. Киенко І. Спарк Мюріел / І. Киенко // Михальська Н., Щавурський Б. Зарубіжні письменники, бібліографічний словник., – К. : Освіта, 2007. ч. II – С. 546–551.
5. Рабенчук В.С. «Бахнув так, що картузи з неба й досі ще не впали» / В.С. Рабенчук // Олег Черногуз: гумор і сатира завжди: до 80-річчя від дня народження відомого укр. письменника, публіциста, журналіста О.Ф. Черногуза: біобібліограф. покажчик / уклад.: О.І. Кізян, Л.Б. Борисенко. – Вінниця, 2016. – С. 8–13.

Невярович Н.Ю.,

кандидат педагогических наук, доцент,
Херсонский государственный университет

ПРИЕМ МЕТАЛЕПСИСА В ПОЭТИКЕ СОВРЕМЕННОЙ ГРОТЕСКОЙ ПРОЗЫ: КОМПАРАТИВНЫЙ АСПЕКТ

Исходным посылом изучения литературы выступает тезис о том, что литература «не равна себе», а является чем-то «кроме себя самой» [2]. Ее границы проницаемы. Это наблюдаются и на уровне отдельного текста, который «вечно норовит вырваться за собственные пределы, спроецироваться на “реальную” жизнь или, наоборот, впустить ее в себя, ведет сложную игру на легко пересекаемой границе “текста” и “внетекста”» [2]. Функцию трансгрессии выполняет металеписис – одна из аристотелевских фигур риторики, которую по-новому интерпретировал Жерар Женнет в контексте современного видения нарратологических стратегий текста [1]. Металеписис – это «всякое вторжение повествователя или экстрадиегетического адресата в диегетический мир ...или наоборот», которое «порождает эффект некоей причудливости, либо комической <...> либо фантастической» [Цит. по: 2].

Врусле литературоведения металеписис раскрывает гротескный механизм интерсубъективного взаимодействия между участниками художественной реальности и осуществляет «переходы границ» вне положенных друг другу миров. В современном романе металеписис выступает приемом повествования, элементом поэтики необычайного, маркером гротескного дискурса. Выделяют металеписисы “риторические” (происходящие на уровне слов, как аномалии речи повествователя) и “онтологические” (происходящие на уровне повествовательных событий, как “объективная” сшибка несовместимых миров) (по классификации М.-Л. Райан) [Цит. по: 2]. Металеписис, в соответствии со своей трансгрессивной природой, обладает способностью выходить за свои пределы, вторгаться в смежные области и оборачиваться другими категориями. В этом механизме междискурсивных интервенций отчетливо просматривается природа гротеска. Нарративный гротеск реализуется как взаимопроникновения субъекта и объекта повествования, различных по своей природе нарративных уровней в художественном тексте. В произведении априори заложена условность в отношении характера изображения, что обеспечивает естественность восприятия художественного мира. Металеписис, вследствие нарушения условий «договора», создает гротескный по своей сущности «эффект причудливости» (Ж. Женнет), который подвергает сомнению саму логику и возможность восприятия. Зримым примером металеписиса является картина М.-К. Эшера «Рисующие руки» (1948), где две руки рисуют на бумаге друг друга.

В современной русской литературе прием металеписиса ярко прослеживается в произведении А. Кима «Остров Ионы» (2005), где некий Хранитель Слова диктует писателю текст романа, как некий путь к Свободе: *«Повелеваю А. Киму записывать за мной все эти сведения не ради развлечения... Я велю ему идти по самому легкому и быстрому пути, дорогой Слова к Свободе»*